

הרב שמואל אליהו

'לא תגורו' בשאלות ציבוריות

השאלה המרכזית העומדת בפנינו נוגעת ליחס בין שתי חובות. האחת היא החובה להוכיח את חברו, כפי שנאמר (ויקרא יט, יז): 'הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא' שיש חובה להוכיח את חברו, וראוי לעשות כן 'עד כדי הכאה'² וכציוויו של הקב"ה לירמיהו (א, יז): 'אל תחת מפניהם פן אחתך לפניהם'. החובה האחרת היא החובה שלא לדבר מחשש שמא ישנא אותך, כדברי הפסוק (משלי ט, ח): 'אל תוכח לץ פן ישנאך'. ישנן כמה סוגיות בש"ס מהן נלמדת חובת התוכחה. אחת מהן היא הגמרא בערכין (טז ע"ב):

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום; יכול אפילו משתנים פניו? ת"ל: לא תשא עליו חטא.

בהמשך שואלת הגמרא: 'עד היכן תוכחה?' ומביאה שלוש שיטות: 'רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד קללה, ורבי יוחנן אמר: עד נזיפה'. שלוש השיטות נלמדות מדבריו של שאול ליהונתן, כשיהונתן אמר שדוד הלך לבית אביו:

ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות³ וכתיב: ויטל שאול את החנית עליו להכותו, למאן דאמר עד הכאה, דכתיב: להכותו; ולמאן דאמר עד קללה, דכתיב: לבשתך ולבושת ערות אמך; ולמאן דאמר עד נזיפה, דכתיב: ויחר אף שאול.

את הגדרת המקרים שבהם יש להוכיח יש ללמוד מדברי ה'נימוקי יוסף'⁴ על דברי הגמרא (יבמות סה ע"ב):

כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע...

ה'נימוקי יוסף' מבאר שישנו הבדל בין יחיד לבין רבים: ביחיד, אם ברור שחברך לא יקבל, אין חובה להוכיחו. לעומת זאת ברבים, מכיוון שיתכן שהציבור ישמע, וכדי שלא יהיה פתחון פה שלא הוכיחו אותו, קיימת החובה להוכיח אותו לפחות פעם אחת. החובה להוכיח את הציבור לפחות פעם אחת נובעת מההנחה שיש דברים שגם אם אינם נשמעים כעת, הם ישמעו במקרים אחרים, כפי שנאמר במשלי (ט, ז) 'יסרו לץ לוקח לו

1. תקציר מהרצאה שנשא הרב בכנס לכבוד מו"ר הרב יעקב אריאל. שכתב וערך: הרב דוד אייגנר. הדברים על אחריותו.
2. ערכין טז ע"ב.
3. שמואל א, כ.
4. יבמות דף כא ע"ב בדפי הרי"ף.

קלון ומוכיח לרשע מומו'. מובא במדרש שהפסוק הזה נאמר על ירמיה הנביא,⁵ שהיה מייסר את בני דורו והם היו ליצנים, היו צוחקים עליו. הוא לקח לו קלון וזרקו אותו לבור הטיט היבש והביאו אותו בסכנת חיים, ואף על פי כן הוא המשיך! הוא עשה זאת מכיוון שהקב"ה אמר לו, ומכיוון שגם אם בדורו לא ישמעו, ישמעו בדורות אחרים, ולולא נבואתו לא תהיה אפשרות בעתיד להמשיך ולומר את דבר ה'.

על חשיבותה של מידת התוכחה אנו לומדים מהגמרא.⁶ בזמן חורבן בית המקדש רצה הקב"ה להציל את הצדיקים שלא ימותו, ואמרה מידת הדין שאע"פ שגלוי וידוע לפני הקב"ה שאם הצדיקים היו מוחים אף אחד לא היה שומע להם, מכל מקום מכיוון שהם לא מחו, הם לא יכולים להינצל מהחורבן. זה המקום היחיד שחז"ל מתארים שמידת הרחמים התהפכה למידת הדין. סיפור זה מלמד אותנו על חשיבותה של התוכחה כאחריות ואכפתיות ציבורית.

'הוכח תוכיח' זה לא בהכרח בצעקות, כפי שנהגו בהפגנות רבות בירושלים, אלא כדברי הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל הוכח זה הוכחה – בוא תדבר איתו, ללא צעקות ומכות. ההוכחה, כשהיא נעשית בדרכי נועם, היא פועלת. האנשים הרחוקים ביותר מתרגשים מן האכפתיות. מכוח זה ומתוך ה'הוכח תוכיח' קמה הישיבה ברמת גן. מכוח זה קמו כל הגרעינים התורניים בגוש דן בפרט ובארץ בכלל, וקמה כל אותה הפצת התורה בעם ישראל.

דברים אלו נאמרים לכבוד הרב, שהוא מהמובילים הגדולים לבוא לומר את הדברים במקום שנראה לכאורה שאינם נשמעים. אין מציאות של יהודים שאבודים, 'לא ידח ממנו נידח'. כולם אהובים, כולם ברורים, כולם קדושים, כולם טהורים, רק צריך את החיבור הנכון, את האמירה הנכונה, ובעזר ה' יתברך נזכה כולנו לראות תשובה שלמה לעתיד לעם ישראל.

5. ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמ"ד: 'יוסר לך זה ירמיה, לך זה דורו שהיו ליצנים, לוקח לו קלון שהיו מקללין אותו שנאמר לא נשיתי ולא נשו בי כלו מקללוני, ומוכיח לרשע מומו שהיה מוכיח לישראל ואומר להם איכה'.
6. שבת נד ע"ב.